

L'emanipació com a procés de transformació singular i comú

Avui, els qui som preguntats en relació a una educació emancipadora hem de pararnos a pensar de què i/o de qui hem d'emancipar-nos actualment. Què suposa emancipar-se? Què significa emancipar-se? Al reprendre la reflexió, penso que emancipar-se comporta una superació dels llaços de sotmetiment, una superació que bé podria donar-se travessant aquests llaços que identifiquem com de sotmetiment i de subjecció alhora que els transformem en aliances construïdes des del desig d'estar junts. A més, es bo tenir en compte que a cada època els eixos de sotmetiment van canviant, com també ho fan les formes amb les quals s'aprimeix, es prohibeix o es constreny la capacitat de cadascú a decidir sobre la seva vida, com seria dir la qüestió relativa a com vol viure. No només es amb el pas del temps com les formes de sotmetiment van mutant, sinó que també, i segons el context geogràfic amb el qual ens fixem, van canviant les pràctiques i canals amb els quals s'opremeix als altres. Així és com en diferents latituds del mateix món poden observar-se paradoxes com la coexistència de la dictadura del cos ideal amb la dictadura de la fam, l'explotació sexual de dones amb la hipersexualització de nenes, la falta d'alfabetització amb la sobreformació. En resum, mentre que les subjeccions són globals, no ho són les formes i las figures amb les quals es donen. Tot i així, hi són. I nosaltres també, cadascú sotmès a uns dictàmens, a unes convencions, a unes condicions de vida, a unes lleis, etc. que hem de saber veure per tal de pensar com saltar, neutralitzar i/o superar el seu poder de sotmetiment.

De la mateixa manera que hi ha diversitat de formes i de figures de sotmetiment i opressió, al voltant del món també existeixen múltiples i diverses propostes per a recuperar i reforçar la llibertat de poder ser qui s'és. Cada una de les propostes que són ideades i dutes a terme neix de la capacitat d'escolta dels subjectes que sofreixen i desitgen. Però sovint l'escolta de les necessitats i dels desitjos no és suficient per assumir amb determinació el procés – projecte- programa educatiu emancipador. No és suficient quan el sentiment d'impotència guanya al reconeixement de la capacitat d'agència que augmenta exponencialment gràcies a la llibertat en relació. No és suficient quan es busquen les possibilitats d'emancipació en experiències concebudes com a fórmules màgiques implementades en contextos diferents al que estem habitant, creient ingènuament en la universalitat de modalitats, activitats, temporitzacions, escenaris i tradicions culturals. No és suficient quan es concep la proposta al marge de l'anàlisi crítica de

les estructures de subjecció del conjunt de la societat amb la qual es vol compartir el procés. Diria que no és *sovint*, sinó que una proposta emancipadora *mai* pot reeixir si a l'escolta dels subjectes no se li afegeix l'escolta de la realitat, abraçant totes les dimensions antropològiques, històriques, culturals, polítiques, socials, econòmiques,... És amb aquesta pràctica de l'escolta d'allò personal i d'allò estructural, d'allò concret del grup humà i de les condicions en les que han de desenvolupar-se, que pot pensar-se i actuar – o sigui, crear- una proposta emancipadora singular i comú.

Perquè, tal vegada, caldria dir que la tasca de concebre un projecte emancipador és col·lectiva. Les persones que hem viscut processos que pretenien ser emancipadors sabem que davant d'un projecte difícil i complex i que, per tant, presentava certes dificultats, ens ha estat de gran ajuda comptar amb la potència que donen els llaços de relació de la comunitat. La transformació no és un afer individual, sinó relacional. És una experiència que es dona gràcies a – i amb- els demés, que trenen les seves accions, idees i somnis amb els de les seves veïnes i veïns i/o amb els companys que habiten l'altra punta del globus terraqüi. Indiscutiblement, necessitem dels altres per a conèixer, imaginar, projectar, proposar i encarnar tota activitat que demani el procés també dibuixat col·lectivament, sabent que no es tracta d'un procés ordenat i programat prèviament, ni molt menys. El caminar de l'emancipació ha de comptar amb la contingència del present, del qual tothom en participem sofrint-lo, gaudint-lo o resistint davant seu.

Tenir consciència de la participació del temps present és molt important perquè és en ell quan allò ja sabut del camí que ens ha precedit poden afegir-se-li nous elements, fins ara absents. És a dir, no n'hi ha prou amb conèixer la història d'allò del qual ens volem emancipar; també hem d'estar atents al què està succeint en l'ara, per tal de veure si és en el què passa ara on hi ha noves oportunitats per a camuflar l'opressió de la que volem alliberar-nos o, en canvi, hi ha nous factors que poden col·laborar a la seva superació. Hem de posar atenció vers la realitat present perquè qui es creu que al començar un projecte emancipador ja sap i té tot el què necessita saber i tenir es troba molt a prop de caure a la trampa que comporta el sentiment de la complaença. El perill de la complaença es troba en les seves conseqüències, és a dir, la complaença que sent qui es creu que sap i disposa de tot allò necessari el fa cec per a llegir tant allò que irromp d'imprevist com allò que ja existeix de divergent al què creu saber. Perquè tot, el què es diu tot, no es pot saber. Ni tan sols quan es sabés, es podria tenir sota control.

Emancipar és un verb de doble via, fins i tot diria que és doblement transitiu,

malgrat que sé que hi ha qui l'entén com un acte unidireccional, d'un cap als altres, molt característic del paternalisme patriarcal, salvífic i prepotent. En realitat, deu ser per això que moltes vegades el verb *emancipar* m'ha fet mal d'orelles; perquè quan m'he parat a pensar què provocava aquesta resistència que sentia amb tanta força, m'he adonat que tenia q veure amb aquesta altra concepció aixecada damunt la base de desigualtat que sustenta les subjeccions i opressions que vull deixar enrere.

No poder relacionar-se lliurement amb la terra que es trepitja, que s'admira, que està contaminada; la terra on es va néixer i la que es treballa. No poder parlar-se als ulls amb els veïns. No poder portar una vida vivible, digna i decent, a causa de la precarietat del treball, o de les infraestructures, o de la garantia dels drets civils més fonamentals. No poder portar una vida vivible perquè l'aire està ple de por, de persecució, de pol·lució, de ràbia, d'enveja, de cobdícia, de rebuig. No poder viure perquè no es té aigua o perquè es viu en el propi cos un gènere que el poder ha condemnat com a inadequat. No poder viure amb els demés perquè han desaparegut els espais de trobada, els que donen corda a la llibertat de viure. No poder viure de forma vivible perquè pensar per si mateix està penalitzat amb la tortura, amb l'exili o amb la mort.

No poder, o pitjor encara: pensar que no es pot. La impotència es potser el sentiment més paralyzador que pot sentir-se, potser ho és més que la por. Pensar que no es pot és un element desmobilitzador que circula per molts dels discursos actuals, siguin polítics, socials, econòmics o pedagògics. Quan es difon la idea del no poder amb el convenciment que exerceixen dades i informacions pseudocientífiques i ideològicament populistes, rebem un allau d'arguments que ens empenyen vers la temptació de renunciar a tota esperança i a engruixir el sentiment de resignació i d'acceptació passiva de la nostra realitat.

Per aquest mateix motiu, perquè vivim en unes realitats tan deshumanitzants que són capaces de portar a pensar que ja no podem ni sabem ni se'ns permet pensar, és pel què el treball d'emancipació és tan valuós i urgent. I per això mateix cal recordar que el treball que transforma i ens transforma és un treball de present continu i universal, necessitat d'energia i confiança en la capacitat d'una mateixa de la que es pot créixer encara més gràcies a la vinculació amb els altres, encara que siguin uns complets desconeguts. Allí rau la potència de la comunitat, la seva persistència en mantenir i establir vincles amb els companys més o menys propers, més o menys coneguts, amb qui formem això que s'anomena humanitat. Una humanitat que al llarg de la història ha ensenyat el seu gran poder de transformació

de realitats injustes a través d'expressions i accions valentes i decidides, cada una d'elles atenta a les seves possibilitats, als seus projectes i al seu context. I tot això sense celebrar fòrums econòmics ni culturals; tampoc la humanitat és representada ni molt menys defensada per uns quants organismes de caire internacional. La humanitat no cap en el que uns pocs decideixen per a les agendes del segle XXI o XXII. Però, tot i així, la humanitat és potent, perquè és molt més que tot això, ho transcendeix. I, sense cap mena de dubte, per això incomoda tant.

Unes de les activitats humanes amb més potència humanitzadora i, per tant, transformadora, són l'educació i la cultura. En realitat, l'experiència educativa és sempre una experiència cultural, una possibilitat de col·locar-se i d'entendre el món i la nostra relació amb ell.

Homes i dones, nenes i nens, necessitem de la cultura com de l'aire que respirem. Necessitem la cultura, ara tant com sempre, per a resistir en front dels fets que intenten alienar-nos cap a un costat monòton i gris. Necessitem exercir el nostre treball cultural, establir noves relacions amb les pràctiques artístiques, compartir experiències formatives i creatives i tantes altres més no només per a seguir resistint, sinó també per a eixamplar els marges de llibertat d'unes comunitats que pateixen opressió, intimidació, negació i humiliació per la cada vegada més desvergonyida arrogància de la lògica neoliberal. Perquè la cultura no ajuda a sobreviure, sinó a viure. La cultura no és una arma de lluita *en contra* de sinó a *favor de*. La força de la pràctica cultural es troba en la seva capacitat per a nomenar, significar, construir i proposar unes altres formes d'existència. I ho fa *junt amb*, sempre en relació. El treball cultural és aquell que no només s'oposa a la reducció d'oportunitats d'accés a la creació i al gaudi – que no consum- de pràctiques culturals, sinó que al mateix temps obre horitzons, teixeix vincles i sosté experiències de vida dignes.

En efecte, davant la desorientació que actualment presenciem, una desorientació que no és de no saber què és el què ens fa mal sinó que té més a veure amb la dificultat o impotència que sentim per a dibuixar desitjos i projectes col·lectius de futur, la cultura és, una vegada més, la nostra alidada. En situacions com les del nostre present és quan la necessitat de parar-se a pensar és més urgent; és ara quan els interrogants que ens plantejem han d'afinar-se bé per tal de poder caminar millor cap a les seves respostes, sigui trobant-les en la història ja viscuda, sigui inventant-les.

En front la situació d'empetitiment d'espais col·lectius oberts a la diversitat de

persones amb qui compartim el temps i l'espai de vida, és interessant subratllar el moviment de creació i sosteniment de perspectives i d'activitats orientades al foment i dignificació de propostes educatives interessants per la seva capacitat d'inventar, generar i articular experiències humanitzadores. Són propostes i reflexions ocupades en buscar de quina manera poden acompanyar els processos de ser i de pensar críticament, i de poder-los fer *junt amb*. Sense perdre de vista la nostra dimensió social, el desenvolupament de cada persona no pot succeir al marge de la resta de subjectes i de l'entorn, sense els quals la vida s'acabaria inexorablement.

Precisament, el propòsit d'aquest número de Rizoma Freireano és el de donar a conèixer alguns d'aquests fars referents i còmplices per al projecte col·lectiu de transformació. I és per això que m'alegra tenir l'oportunitat juntament amb vosaltres de llegir la disparitat de veus que ens expliquen les seves experiències. Tinc ganes que els textos m'expliquin què han ideat, com ho han pensat, com ho fan, què els passa, per a què estan fent el que fan... Em ve molt de gust conèixer-les perquè quan m'arriben relats diferents al que ja conec sento que d'alguna manera també hi sóc, sento com batega un vincle que fins ara havia romàs invisible, sento rebre nova energia. Jo també podria viure alguna cosa semblant, penso. Perquè el seu procés humanitza el món, m'humanitza, perquè representa un procés d'emancipació singular i comú que, d'una manera o altra, torna a pensar les relacions entre saber i emancipació en les pràctiques educatives que afirmen la llibertat i, a més, la potència d'aprendre per sí mateixos, unes de les altres, en els diferents àmbit de la quotidianitat dels éssers humans.